Viera Pejchal

Nenávistné prejavy a ľudské práva v strednej Európe

Tvorba práva s ohľadom na hodnotové pnutia

KAROLINUM

Nenávistné prejavy
a ľudské práva v strednej Európe
Tvorba práva s ohľadom na hodnotové pnutia

Viera Pejchal

Z anglického originálu *Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe, Legislating for Divergent Values*,
vydaného v roce 2020 v London Routledge,
do slovenštiny přeložila Gabriela Hajzuk
Předmluvu napsal Jiří Přibáň

Recenzoval prof. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2025
Redakce Martin Lukáč
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První slovenské vydání

© Univerzita Karlovy, 2025
© Viera Pejchal, 2025
© All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis group, 2020
Translation © Gabriela Hajzuk, 2025
Prologue © Jiří Přibáň, 2025

ISBN 978-80-246-5946-6
ISBN 978-80-246-5973-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Pre Viktóriu Michelle – a pre všetkých,
ktorí veria, že spoločnosť, v ktorej je ľudská dôstojnosť vážená
a ľudské práva sú chránené, je tým najlepším miestom pod slnkom.

Obsah

Poďakovanie 13
Předmluva k slovenskému vydání 14
Úvodné slovo autorky 17

1. Úvod 20

PRVÁ ČASŤ: TEORETICKÉ ZÁKLADY 27

Úvod do prvej časti 28

2. Právna regulácia nenávistných prejavov v demokracii 29
1. Úvod 29
2. Demokracia a základné práva: sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť 30
   2.1. O slobode a rovnosti v ústavnej demokracii 33
   2.2. O ľudskej dôstojnosti v ústavnej demokracii 35
3. Militantná verzus liberálna demokracia 39
4. Loewensteinova štúdia o militantnej demokracii v Československu v rokoch 1918 – 1939 45
5. Militantná demokracia a právne úpravy prejavov nenávisti 47
6. Princíp ujmy v právnej regulácii nenávistných prejavov 49
7. Definície nenávistných prejavov 52
8. Teória troch pohľadov na nenávistné prejavy 55
   8.1. Prvý model: Nenávistné prejavy ako podnecovanie násilia 57
   8.2. Druhý model: Nenávistné prejavy ako nabádanie na diskrimináciu 59
   8.3. Tretí model: Nenávistné prejavy ako podnecovanie nenávisti 63
   8.4. Vyriešenie dôležitosti troch modelov nenávistných prejavov 66

9. Prejavy nenávisti: Nenávistné prejavy verzus trestné činy z nenávisti 68
10. Záver 71

3. Historické, politické a ústavné súvislosti Českej a Slovenskej republiky 73
1. Úvod 73
2. Predkomunistický odkaz 74
3. Komunistická skúsenosť s oblasťou ľudských práv 78
3.1. Správy z medzinárodných výborov o ľudských právach počas komunizmu 79
3.2. Chápanie verejných hodnôt a predchádzanie ujme počas komunizmu 91
4. Postkomunistický právny štát 94
5. Nežný rozvod a liberálny nacionalizmus 99
5.1. Slovenský neliberálny nacionalizmus 103
5.2. Český občiansky liberalizmus 105
6. Postkomunistická ochrana menšín voči extrémizmu 107
6.1. Postkomunistická demokracia a extrémizmus 109
6.2. Extrémizmus, hanobenie národa, rasy a presvedčenia a ochrana menšín 111
7. Záver 115

Záver prvej časti 117

DRUHÁ ČASŤ: MEDZINÁRODNÉ REAKCIE NA REGULÁCIU NENÁVISTNÝCH PREJAVOV 119

Úvod do druhej časti 120

4. Dohoda ako odpoveď Organizácie Spojených národov na reguláciu nenávistných prejavov 121
1. Úvod 121
2. Konferencia o slobodnom prístupe k informáciám: so zameraním proti podnecovaniu násilia 122
3. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídia 124
3.1. Podnecovanie ku genocídiu a podnecovanie k násiliu 125
3.2. Podnecovanie ku genocídiu a nenávistné prejavy 126
4. Všeobecná deklarácia ľudských práv 130
5. Medzinárodný dohovor o odstránení rasovej diskriminácie 133
5.1. Pôsobnosť článku 4 ICERD 134
5.1.1. Povinnosti trestať priestupky podľa článku 4 ICERD 135
5.1.2. Klauzula o „riadnom ohľade“ 138
5.2. Záverečné zistenia o nenávistných prejavoch 139
5.3. Jednotlivé sťažnosti na nenávistné prejavy 141

5.3.1. Rasové nenávistné prejavy podnecujúce násilie 142
5.3.2. Rasistické nenávistné prejavy podnecujúce diskrimináciu 144
5.3.3. Rasistické nenávistné prejavy podnecujúce nenávisť 148
5.4. Záver o rasistických nenávistných prejavoch 152
6. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach 153
6.1. Pôsobnosť článkov 19 a 20 ICCPR 154
6.2. Povinnosti podľa článkov 19.3 a 20 ICCPR 157
6.3. Záverečné zistenia o slobode prejavu a nenávistných prejavoch 161
6.4. Jednotlivé sťažnosti ohľadom slobody prejavu a nenávistných prejavov 162
6.4.1. Nenávistné prejavy: Ochrana práv iných 162
6.4.2. Nenávistné prejavy: Obhajoba rasovej nenávisti, ktorá podnecuje k diskriminácii 166
6.5. Záver o nenávistných prejavoch 169
7. Záver 171

5. Európske reakcie na reguláciu nenávistných prejavov 173
1. Úvod 173
2. Rada Európy 174
2.1. Európsky dohovor o ľudských právach 175
2.1.1. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k násiliu 179
2.1.2. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k diskriminácii 184
2.1.3. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k nenávisti 189
2.2. Dodatkový protokol k Dohovoru Rady Európy o počítačovej kriminalite, ohľadom kriminalizácie činov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov 194
3. Európska únia 198
4. Európsky model militantnej demokracie 206
5. Záver 211

6. Medzinárodné mäkké právo a regulácia nenávistných prejavov 213
1. Úvod 213
2. Iniciatívy Organizácie Spojených národov 214
2.1. Osobitný spravodajca OSN pre podporu a ochranu práva na slobodu presvedčenia a prejavu 214
2.2. Rabatský akčný plán o zákaze obhajoby národnej, rasovej alebo náboženskej nenávisti, predstavujúcej nabádanie k diskriminácii, nepriateľstvu alebo násiliu 222
2.3. Osobitný spravodajca pre problémy menšín 225
2.4. Iní držitelia mandátov osobitných postupov 228
3. Odporúčania Rady Európy 233
3.1. Odporúčanie č. R(97) 20 o „nenávistných prejavoch“ 233

3.2. Všeobecné politické odporúčanie č. 15 o boji proti nenávistným prejavom 236
4. Vyhlásenia Európskej únie 242
4.1. Kódex správania proti nezákonným nenávistným prejavom na internete 242
4.2. Stanoviská FRA na boj so zločinmi z nenávisti a nenávistnými prejavmi 244
5. Dokumenty Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe 247
5.1. Reakcie na trestné činy páchané z nenávisti 248
5.2. Spoločné vyhlásenia o nenávistných prejavoch 250
6. Záver 252

Záver druhej časti 255

TRETIA ČASŤ: ČESKÝ A SLOVENSKÝ PRÁVNY RÁMEC PRE REGULÁCIU NENÁVISTNÝCH PREJAVOV 259

Úvod do tretej časti 260

7. Začiatok postkomunistickej regulácie nenávistných prejavov 261
1. Úvod 261
2. Ustanovenie ochrany ľudských práv a demokratizácia 263
3. Regulácia ľudských práv v Listine základných práv a slobôd 269
3.1. Sloboda prejavu 273
3.2. Ochrana menšín 275
4. Slovenská ústavná ochrana základných práv a slobôd 281
4.1. Sloboda prejavu 288
4.2. Ochrana menšín 294
5. Záver 301

8. Postkomunistická trestná regulácia nenávistných prejavov 303
1. Úvod 303
2. Pôvod extrémizmu ako rámec regulácie nenávistných prejavov 304
3. Rozvoj trestnej regulácie nenávistných prejavov: 1961 – 2005/2010 309
3.1. Rozpustenie Slovenskej pospolitosti (Slovenská pospolitosť – Národná strana) 313
3.2. Rozpustenie českej Dělnickej strany 316
4. Extrémizmus ako rámec pre reguláciu nenávistných prejavov 320
4.1. Slovenský Trestný zákon z roku 2005 a jeho postupné reformy 325
4.2. Český Trestný zákon z roku 2009 a jeho postupné reformy 331
5. Modely nenávistných prejavov v postkomunistických krajinách 336
5.1. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k násiliu 337
5.2. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k diskriminácii 345

5.3. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k nenávisti 351
6. Boj proti nenávistným prejavom v spoločnosti:
od prevencie po alternatívy regulácie nenávistných prejavov 355
7. Záver 358

Záver tretej časti 360

9. Všeobecný záver 363

Výberová bibliografia 375
Index 403

Poďakovanie

Táto kniha bola prvýkrát vydaná v roku 2020 v anglickom jazyku (Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe, vydavateľstvo Routledge). Za výborný preklad som vďačná Gabike Hajzuk. Táto verzia obsahuje aktualizáciu rozsudkov, právnych noriem, vývoja soft law do začiatku pandémie COVID-19 (marec 2020). Ďakujem Mgr. Edine Némethovej a Bathshebe Huruy za ich pomoc pri výskume. Jedinú výnimku pri aktualizácii tvoria dve dôležité správy (soft law) osobitných spravodajcov OSN, ktoré poukazujú na rozširovanie terčov nenávistných prejavov, najmä na internete, ku ktorými pribudli ženy, ľudsko-právni ochrancovia/ochrankyne, alebo novinári/novinárky. V tomto prípade teda už nejde o prejavy voči menšinám. Napriek tomu mizogýnia a verbálne násilie, najmä na sociálnych sieťach, spôsobujú nielen reálnu ujmu, akou je aj násilie páchané na ženách, ale podrývaním konceptov, ako je (rodová) rovnosť a dôstojnosť (všetkých) členov spoločnosti, narúšajú aj demokratickú diskusiu.

V mojej práci som stretla neskutočné množstvo statočných ľudsko-právnych ochrankýň, nie je možné napísať sem ich všetky mená. Som im vďačná za inšpiráciu a za to, že sa odvážne a s láskou vždy postavili na stranu spravodlivosti a ľudskej dôstojnosti. Rovnako ďakujem pánovi ústavnému sudcovi Jiřímu Přibáňovi za podnet pri obhajobe mojej PhD., že by si túto knihu mali prečítať sudcovia a sudkyne, akademičky a akademici, zamestnankyne a zamestnanci štátnej správy, pracovníci mimovládnych organizácií, médií ale i všetci tí, ktorí by chceli pochopiť hodnoty, na ktorých sú založené predpisy o nenávistných prejavoch, odrážajúce tie hodnoty, ktoré si (demokratická) spoločnosť najviac cení.

V neposlednom rade som vďačná mojej rodine, manželovi Vaškovi a dcérke Vikinke za lásku a podporu a motiváciu prispieť k zmene v chápaní ľudských práv na Slovensku a v Českej republike.

Předmluva k slovenskému vydání

Jiří Přibáň

V roce 1937 sepsal německý právník a politolog Karl Loewenstein v reakci na nacistický převrat a budování totalitního režimu v Německu slavnou studii věnovanou tzv. *militantní demokracii*. V ní kritizoval tehdejší parlamentní režimy pro jejich slabost a neschopnost autoritativně se vypořádat s nedemokratickými a totalitními politickými stranami, jejichž program otevřeně vyzýval ke změně politického a ústavního režimu.

Ačkoli samotný pojem militantní či bránící se demokracie byl zvolen poněkud nešikovně a později sváděl k autoritářským praktikám v demokratických společnostech, Loewenstein jasně popsal jednoduchou skutečnost, že demokracie není schopna přežít v podmínkách moderní masové společnosti, pokud se sama nedokáže bránit proti svým protivníkům. Militantní demokracie zachovává ideologický pluralismus a chrání ústavní práva a svobody, ale současně dokáže právně sankcionovat ty, kdo by chtěli rozbít její ústavní architekturu včetně těchto práv a svobod.

Viera Pejchal ve své monografii analyzuje ochotu jednotlivých zemí přijmout základní politická a právní východiska i samotný pojem demokratické sebeobrany či militantní demokracie, která není jen systémem technicky fungujících obecných zákonů, ale současně představuje komplex hodnot, o které se vede neustálý spor na naší veřejně sdílené agoře. Tento veřejný prostor si vyžaduje aktivní občany a politiky i občanský étos, stejně tak jako potřebuje i národní a mezinárodní právní obranu. Právě toto je základní teze této informativní a současně hodnotově zapálené knihy věnované nedávným dějinám i současným výzvám v jednotlivých zemích střední Evropy.

Studie kromě jiného ukazuje, že každý zdánlivě krystalicky čistý a racionálně logický právní princip je současně výsledkem historických

konfliktů a politických zápasů. Svoboda projevu je základní pilíř otevřené liberální a demokratické společnosti. Obzvlášť lidé žijící v posttotalitních společnostech intuitivně sdílejí silné přesvědčení, že na rozdíl od činů by v oblasti slov a projevů mělo být vše povoleno. Jak ovšem tváří v tvář nenávistným projevům určit okamžik, kdy se slova začínají proměňovat v činy?!

Autorka si klade tyto otázky ve specifickém kontextu středoevropských dějin a mezinárodního práva a přesvědčivě dokazuje, že všechny politické společnosti mají své dějiny kolektivních traumat. Ta vyžadují současně politickou odvahu a právní představivost, které jsou nezbytné ke konfrontování těchto dějin, což je koneckonců nejlepší záruka toho, že se nebudou opakovat.

V monografii Viery Pejchal se setkávají metodologické přístupy komparativního konstitucionalismu s trestním právem a ochranou lidských práv na národní i mezinárodní úrovni. Jde o dílo bohaté vědeckými metodami i poznatky, které je zároveň pojaté jako kritická studie projevů nenávisti a jejich potírání prostřednictvím právních sankcí. Základní pojmy právního státu, většinových pojetí demokracie, zákazu diskriminace nebo tolerance nabývají specifický význam v jednotlivých případech, soudních rozhodnutích i normativních aktech a jejich bohatě diskutovaných politických a historických kontextech.

Moderní demokracie sice stojí na ústavních principech svobody a rovnosti, které si nárokují univerzální platnost a mezinárodněprávní i vnitrostátní ochranu, ale současně se tyto obecné principy naplňují vždy v partikulárním kulturním a historickém kontextu. Autorka vychází z revolučních změn v Československu v roce 1989 a používá je jako úhelný kámen pro analýzu politických a právních změn v České republice i na Slovensku po rozpadu československé federace v roce 1992. Zabývá se historickým kontextem totalitarismu v obou zemích, aby uchopila různé formy etnické a rasové nenávisti a nesnášenlivosti v jejich nejširších sociálních a politických i kulturních souvislostech.

Zároveň popisuje mezinárodněprávní i politický kontext tohoto porevolučního vývoje pro vysvětlení původně zdrženlivého přístupu k sankcionování nenávistných projevů v obou zemích. Vzestup a různé modality rasismu a xenofobie přitom dokumentují nejen jednotlivé právní kauzy, ale také hodnotové proměny, historické zkušenosti, politické principy a kulturní vzorce chování existující v obou zemích.

Autorka popisuje svobodu projevu jako základní hodnotu porevoluční společenské a politické transformace a veřejný statek, který měl být původně ponechán svému vlastnímu spontánnímu vývoji bez vnějších

právních či politických sankcí. Společenský vývoj a vzestup rasové a etnické nenávisti a xenofobie si však stále naléhavěji vyžadoval aktivní přístup k ochraně etnických a dalších menšin, které se staly terčem nenávisti ve společnosti. Právě na tomto širokém pozadí Viera Pejchal také formuluje svůj argument ve prospěch právní regulace a trestního sankcionování nenávistných projevů a definuje tuto ochranu jako klíčový veřejný statek.

Úvodné slovo autorky

Nenávistné prejavy sú komplexným a mnohorozmerným javom, ktorý má v demokratických spoločnostiach ďalekosiahle a nebezpečné dôsledky. Ovplyvňujú nielen dôstojnosť a ľudské práva jednotlivcov, prípadne osôb patriacich k tej istej menšine alebo skupine, ktoré sú ich priamym terčom, ale i celú spoločnosť, keďže posúvajú limity toho, čo je dovolené a chránené. Nenávistné prejavy ovplyvňujú participáciu a začlenenie všetkých osôb, ktoré sú ich terčom, vedú k nebezpečnému rozdeleniu spoločnosti a ohrozujú demokraciu. Obete nenávistných prejavov sú čoraz viac umlčiavané, vylučované zo spoločnosti a vytláčané z verejnej diskusie. História ukazuje, že nenávistné prejavy sa zámerne využívali aj na mobilizáciu skupín alebo celých spoločenstiev s cieľom vyvolať násilnú eskaláciu, zločiny z nenávisti, vojnu a genocídu.

Nenávistné prejavy a ľudské práva. Demokracie musia týmto pojmom rozumieť, aby im mohli správne prispôsobiť svoje právne rámce. Regulácia nenávistných prejavov zároveň odhaľuje základné a niekedy neviditeľné spoločenské hodnoty, akými sú bezpečnosť a verejný poriadok, rovnosť a nediskriminácia, ľudská dôstojnosť a iné demokratické záujmy.

Šírenie nenávisti a nenávistných prejavov v mnohých kútoch sveta za posledné desaťročie nabralo na intenzite, a to aj vďaka sociálnym sieťam. Ich regulácia však predstavuje pre mnohé demokracie hlavolam. Táto kniha predstavuje teóriu trojice odlišných, ale navzájom sa dopĺňajúcich poznatkov o nenávistných prejavoch, ktoré sa zameriavajú na reálny dôsledok podnecovania a spôsobenú škodu.

Analýza ponúka tri modely takýchto prejavov, a to: 1) podnecovanie násilia, 2) podnecovanie diskriminácie, a 3) podnecovanie popierania ľudskej dôstojnosti. Teória týchto modelov opisuje tri rôzne, ale

navzájom sa dopĺňajúce návrhy spôsobov regulácie nenávistných prejavov, ktoré umožňujú zainteresovaným stranám lepšie riešiť tento fenomén. Skúma medzinárodné a vnútroštátne právne rámce a súvisiacu judikatúru, ako aj relevantný prehľad odbornej literatúry s cieľom poukázať na vývoj ohľadom porozumenia nenávistných prejavov.

Po období absencie slobody prejavu počas komunizmu sa postkomunistické demokracie snažili vytvoriť rámec pre uplatňovanie slobody prejavu a zároveň chrániť verejné statky/hodnoty, ako sú sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť. S cieľom identifikovať verejné statky a hodnoty publikácia prináša teóriu troch pilierov a porovnáva reguláciu nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike, v dvoch krajinách, ktoré majú spoločnú politickú, kultúrnu a právnu históriu, ako príklad rozdielnych prístupov k regulácii nenávistných prejavov v postkomunistických spoločnostiach v dôsledku ich spoločenských hodnôt, ktoré sú napriek rovnakým právnym rámcom rozdielne.

Táto kniha bola prvýkrát vydaná v roku 2020 v anglickom jazyku (Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe, London: Routledge). Tento preklad obsahuje aktualizáciu rozsudkov, právnych noriem a vývoja soft law do začiatku pandémie COVID-19 (marec 2020). Jedinú výnimku pri aktualizácii tvoria dve dôležité správy (soft law) osobitných spravodajcov OSN, ktoré poukazujú na rozširovanie terčov nenávistných prejavov, ktorými sú najmä na internete ženy, ľudsko-právni ochrancovia/ochrankyne, alebo novinári/novinárky. V tomto prípade teda už nejde o prejavy voči menšinám. Napriek tomu mizogýnia a verbálne násilie, predovšetkým na sociálnych sieťach, spôsobujú nielen reálnu ujmu, akou je aj násilie páchané na ženách, ale podrývaním konceptov ako je (rodová) rovnosť a dôstojnosť (všetkých) členov spoločnosti takisto narúšajú demokratickú diskusiu.

Verím, že táto publikácia bude zaujímavá nielen pre akademikov a akademičky, či odborníkov a odborníčky na ľudské práva, právnikov a právničky, sudcov a sudkyne, zamestnancov a zamestnankyne štátnej správy, mimovládne organizácie, médiá, ale takisto pre širšiu verejnosť a všetkých, ktorí by chceli pochopiť hodnoty, na ktorých sú založené predpisy o nenávistných prejavoch, v ktorých sa odrážajú tie cennosti, ktoré si (demokratická) spoločnosť najviac váži.

Viera Pejchal (PhD) je expertka na ľudské práva a pracovníčka OSN.* Bola aktívnou členkou mládežníckej kampane Rady Európy 'No Hate', zúčastnila sa na mnohých medzinárodných konferenciách a prednášala

o ľudských právach. Publikovala množstvo článkov o nenávistných prejavoch a ľudských právach v medzinárodných akademických časopisoch a o extrémizme a demokracii v novinách a blogoch.

*Názory vyjadrené v tomto dokumente sú názormi autorky a nemusia nevyhnutne odrážať názory OSN.

1. Úvod

Nikto sa s nenávisťou k inému človeku pre farbu jeho pleti, pôvod alebo vierovyznanie nerodí. Ľudia sa nenávidieť naučia. A ak sa dokážu naučiť nenávidieť, dokážeme ich naučiť aj milovať, lebo láska je ľudskému srdcu prirodzenejšia ako jej opak.
Nelson Mandela[1]

„Po narodení by ich mali zastreliť." Toto povedal člen českého parlamentu v roku 2017 o Rómoch, homosexuáloch a Židoch. Na Slovensku v roku 2018 zase člen slovenského parlamentu, známy svojimi extrémne pravicovými názormi, stál pred súdom za to, že nazval Rómov „*asociálmi*, ktorí vyciciavajú náš systém". Tabule, ktoré v českých a slovenských reštauráciách a hoteloch oznamujú, že „Rómovia / Maďari / imigranti / moslimovia nie sú vítaní", rómska segregácia na školách a zobrazenie obrázkov a fotografií s neonacistickou symbolikou na sociálnych sieťach tvoria len pár príkladov nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike. Nenávistné prejavy však už viackrát skĺzli do násilia. Symbolické udalosti ako napríklad pripomenutie si narodenia Adolfa Hitlera slúžia ako odrazový mostík pre tých, ktorí žiadajú vyčistiť priestor" alebo že „Cigáni patria do plynu", čo býva sprevádzané hádzaním Molotovových koktailov do rómskych obydlí. Výsledkom sú smrť, život ohrozujúce podmienky a značné hmotné škody. Mnohí slovenskí a českí kľúčoví aktéri považujú

1 Nelson Mandela, *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela* (New York: Little, Brown and Company 2008), 612.

tieto udalosti za extrémistické. Výskyt prejavov nenávisti ako súčasť extrémizmu v postkomunistických spoločnostiach predstavuje niekoľko problémov pre ľudské práva, hlavne pre slobodu prejavu a ochranu národnostných menšín. Obe patria v demokracii ku kľúčovým hodnotám.

Prvého januára 1993 sa na mape strednej a východnej Európy objavili dva nové štáty, Česká republika a Slovensko. Koniec komunizmu v Československu po Nežnej revolúcii v roku 1989 urýchlil postupné zavedenie demokratických inštitúcií a princípov. Dedičstvo totalitného režimu však zanechalo stopy na tom, ako sa demokracia, právo a ľudské práva implementujú. Aj keď sa dnes obe krajiny považujú za skonsolidované demokracie, prechod z autoritárskeho/totalitného komunistického režimu na úplne skonsolidovanú demokraciu doteraz nebol celkom zavŕšený.[2] Skúmanie právnych úprav nenávistných prejavov v týchto dvoch postkomunistických krajinách predstavuje jedinečnú možnosť zdôrazniť problémy spojené s uplatňovaním princípov ľudských práv ako napríklad slobody prejavu a ochrany národnostných menšín voči násiliu a diskriminácii.

V poslednom desaťročí sa šírenie nenávisti a nenávistných prejavov zintenzívnilo v mnohých častiach sveta, v online aj offline priestore. V politických a akademických kruhoch sa stále viac diskutuje o ich náležitej regulácii. Stále však neexistuje všeobecne akceptovaná definícia nenávistných prejavov, ani žiadna dohoda o tom, ako sa vysporiadať s týmto nežiadaným a škodlivým úkazom. Absencia jasných medzinárodných smerníc, resp. inštrukcií alebo aspoň nejakej identifikovateľnej hranice, kedy už slovný prejav podnecuje násilie, diskrimináciu alebo nenávisť, robí zavedenie právnych úprav postihujúcich nenávistné prejavy o to ťažším. Aký slovný prejav je povolený – to je jadrom problému. Komunistické režimy boli neslávne známe potláčaním slobody prejavu. Demokracie ju naopak povoľujú a tým umožňujú vznik početných názorov a postojov. Postkomunistické demokracie mali ťažkosti s ustanovením prípustných hraníc slobody slova pokiaľ ide o nabádanie k násiliu, diskriminácii alebo o popieranie ľudskej dôstojnosti.

Rozpory medzi rôznymi myšlienkami sú v slobodnej a demokratickej spoločnosti vnútorne dané. Keď je však časť spoločnosti naklonená extrémistickým a radikálnym názorom, ktoré sa pretavia do šírenia

2 Jiří Pehe, *Czech Republic and Slovakia 25 Years after the Velvet Revolution: Democracies without democrats* (Heinrich-Böll-Stiftung European Union 2014), https://eu.boell.org/en/2014/09/15/democracies-without-democrats, alebo Tatu Vanhanen, *Democratization: A Comparative Analysis of 170 Countries* (1st ed, Routledge 2003), https://doi.org/10.4324/9780203614501.

a páchania násilných činov, demokratické štáty majú povinnosť chrániť sa pred takouto eróziou demokratických hodnôt a tiež chrániť svojich občanov pred fyzickým či slovným násilím. Hovorí sa, že najlepším indikátorom slobody v krajine je miera bezpečia, ktorú pociťujú menšiny. Demokratické spoločnosti by mali pre *všetkých* svojich občanov zaručiť užívanie všetkých práv a slobôd, vrátane slobody žiť bez strachu. Toto je kľúčovo dôležité pre historicky utláčané menšiny a zraniteľné skupiny obyvateľov. Akademici sa pri opise tých krajín, ktoré zaujmú preventívne právne opatrenia, aby obmedzili slobody jednotlivcov s cieľom zachovať demokraciu, zmieňovali o „militantných demokraciách" alebo „defenzívnych či bojovných demokratických režimoch".[3] Môj výskum ponúka prepracované nahliadnutie do vzťahu medzi postkomunistickými a militantnými konceptmi demokracie v Českej a Slovenskej republike pomocou analýzy právnych úprav nenávistných prejavov. Všeobecne platí, že nenávistné prejavy vyplývajú zo súvislostí/kontextu a že zákony týkajúce sa nenávistných prejavov sú ovplyvnené históriou krajiny, politickou kultúrou a socioekonomickými podmienkami. Prípadová štúdia právnej regulácie nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike je výnimočná vo viacerých smeroch: po prvé, po väčšinu 20. storočia tieto dva štáty spolu zdieľali právny a politický priestor ako jedna krajina. Po druhé, viac ako 40-ročné prevládanie komunistického práva ovplyvnilo vzťah medzi slobodou prejavu a ochranou práv iných, hlavne národnostných menšín. A po tretie, napriek týmto zdieľaným a mnohým ďalším črtám podobný prístup k právnej regulácii nenávistných prejavov vyústil do rôznych výsledkov.

Takmer každá demokratická spoločnosť býva konfrontovaná s extrémistickými názormi. Občania Európskej únie boli nedávno požiadaní, aby identifikovali rôzne formy extrémizmu. Medzi odpovede patrili prejavy rasizmu, xenofóbia, diskriminácia, neznášanlivosť, násilie a tiež vzostup extrémistických politických strán. V kontexte strednej a východnej Európy sú všetky formy extrémizmu ovplyvnené rastom a modalitami extrémizmu v Európe a v prvom rade v susedných krajinách. Rýchly vzostup trestnej činnosti xenofóbnej povahy voči migrantom aj národným a etnickým národnostným menšinám a nárast zločinov z nenávisti v Európe posilnil extrémistické hnutia a znormalizoval extrémistické ideológie na Slovensku a v Českej republike.

3 Karl Loewenstein (1937). Militant Democracy and Fundamental Rights, I. *The American Political Science Review*, *31*(3), 417 – 432, https://doi.org/10.2307/1948164.

Tieto mladé demokracie sa napriek ich právnym, historickým a kultúrnym podobnostiam s extrémizmom pasujú mierne odlišnými spôsobmi. Legislatíva zaoberajúca sa nenávistnými prejavmi v každej z týchto krajín odráža odlišné demokratické hodnoty, princípy a k verejnému blahu prispievajúce statky, ktoré v obidvoch štátoch existujú. Tento výskum sa zameriava na hodnoty, ktoré tvoria základ tak pre tvorbu právnej regulácie nenávistných prejavov, ako aj pre uplatňovanie týchto zákonov v praxi.

Dlhodobá strata užívania práva na slobodu slova viedla k tomu, že sa hlavne v raných rokoch demokratizácie uprednostňovala ničím neobmedzená sloboda prejavu. Sloboda slova sa vnímala ako niečo, čo bolo potrebné si opatrovať a chrániť, nie obmedzovať. V poslednej dobe sa zvyšuje povedomie o potrebe chrániť členov zraniteľných skupín pred fyzickým a verbálnym násilím a diskrimináciou. O tom, že tieto normy by mali mať rovnakú hodnotu v spoločnosti ako sloboda prejavu, sa so všetkou vážnosťou začalo uvažovať len celkom nedávno. Viac ako tridsaťpäť rokov po skončení komunistickej vlády je najvyšší čas, aby si česká i slovenská demokracia osvojila aktívnejší postup pri ochrane ľudských práv pred nenávistnými prejavmi – postup založený na hodnotách.

Kľúčový postulát tohto výskumu tvorí myšlienka, že právna regulácia nenávistných prejavov odzrkadľuje to, ako verejné hodnoty chápu kľúčoví verejní aktéri. Slovné spojenie „nenávistné prejavy" akademici, verejnosť aj médiá bežne používajú pri odvolávaní sa na rôzne právnické, politické a sociálne myšlienky. Do tohto zložitého skúmania sa však nemožno pustiť bez toho, aby sme poznali odpovede na početné základné otázky, ako napr.: Čo sú nenávistné prejavy? Súvisí právna regulácia nenávistných prejavov v demokratických spoločnostiach s ochranou určitých hodnôt? Aký je vzťah medzi právnou reguláciou nenávistných prejavov a demokraciou? Existuje rozdiel medzi chápaním nenávistných prejavov na medzinárodnej úrovni a ich chápaním v kontexte postkomunistických krajín? Líši sa právna regulácia nenávistných prejavov na Slovensku od tej v Českej republike? Ako a prečo zapadajú nenávistné prejavy do koncepcie extrémizmu v týchto krajinách? Týmito a ďalšími otázkami sa budem zaoberať v troch prepojených častiach a poznatky z nich pomôžu v hľadaní odpovede na hlavnú otázku tohto výskumu.

Tento výskum sa pohybuje v oblastiach komparatívneho ústavného práva, trestného práva a medzinárodného práva ľudských práv. Pri analýze demokratických konceptov, ako napríklad práva väčšiny a ochrany národnostných menšín, ďalej implementácie verejných politík smerom k zákazu diskriminácie, šírenie tolerancie, ako aj úlohy mimovládnych

organizácií, siaha táto právnická štúdia aj po politickej vede. Taktiež budem pri určovaní hraníc práv, napr. pri práve na slobodu slova, ťažiť z filozofických základov. V tomto kontexte mám v úmysle využiť princíp škody/ujmy Johna Stuarta Milla a ochranu verejných hodnôt, menovite slobodu, rovnosť a ľudskú dôstojnosť. Výskum na tému regulácie nenávistných prejavov alebo porozumenia nenávistných prejavov a ich dopad na strednú a východnú Európu – a predovšetkým na českú a slovenskú spoločnosť – je nevšedne skromný, ale táto štúdia vychádza z existujúcich výsledkov práce vykonanej v tejto oblasti predovšetkým politológmi.

Kniha je rozdelená do troch rovnako dôležitých a navzájom prepojených častí. Časť prvá predkladá teoretický základ rozpravy. Delí sa na dve kapitoly. V týchto kapitolách najprv zhrniem relevantné verejné hodnoty, resp. statky. Medzi ne patrí demokracia, sloboda prejavu a ľudská dôstojnosť. Tie budú tvoriť základ pre druhú a tretiu časť tejto štúdie. V kontexte nenávistných prejavov je nevyhnutné pochopiť myšlienky, z ktorých môžu vzniknúť možné konflikty práv a tiež to, ako sa s týmito konfliktmi štát vyrovnáva. Existujúce teórie militantnej demokracie použijem na starostlivé preskúmanie vzťahu medzi ochranou menšiny, diskrimináciou a extrémizmom v súvislosti s obmedzením slobody prejavu. Táto časť takisto rozoberie existujúce teórie o obmedzeniach slobody prejavu a tiež vzájomne skonfrontuje určité myšlienky z právnickej teórie, filozofie a politológie, ktoré sú relevantné pre nenávistné prejavy. Stručne zhrniem existujúce definície všeobecného pojmu „nenávistné prejavy“ a pri absencii nevšeobecne akceptovanej definície navrhnem odlišný prístup k pochopeniu nenávistných prejavov. Tento prístup nie je založený len na právnej regulácii, ale aj na justičnej interpretácii – nepredstiera, že nenávistné prejavy podrobne *definuje*, ale skôr ich *chápe* vo vzťahu k verejným hodnotám, ktoré v demokracii podkopávajú. Cieľom je umožniť takú mieru pochopenia nenávistných prejavov a to, aké verejné alebo právne hodnoty chráni ich regulácia, aby všetci kľúčoví aktéri, ktorí sa podieľajú na demokratických procesoch, mohli lepšie porozumieť tomu, čo je v stávke, keď sa zavedie výraz „nenávistné prejavy“. Ponúkam teóriu trojice odlišných, ale navzájom sa dopĺňajúcich poznatkov o nenávistných prejavoch, ktoré sa zameriavajú na dôsledok prejavu ich podnecovania. Takto budem uvažovať o troch modeloch nenávistných prejavov ako o podnecovaní násilia, podnecovaní diskriminácie a podnecovaní popierania ľudskej dôstojnosti.

Druhá kapitola prvej časti rozoberá historické, politické a ústavné súvislosti Slovenska a Českej republiky. Podáva vysvetlenie skúseností z predkomunistického obdobia, komunistického odkazu

a postkomunistickej ochrany národnostných menšín. Vyzdvihnem výrazné podobnosti a rozdiely medzi týmito dvoma republikami. Tie sú spojené s chápaním národného verzus občianskeho princípu spoločnosti. Vysvetlenie kontextu zohráva kľúčovú úlohu v chápaní postkomunistickej právnej regulácie nenávistných prejavov. Táto kapitola taktiež načrtáva politické a právne dôvody pre voľbu „extrémizmu" pri zákonoch regulujúcich nenávistné prejavy v týchto dvoch krajinách.

V druhej časti aplikujem závery z prvej časti ohľadom verejných hodnôt v rámci medzinárodného práva ľudských práv. Rozoberiem medzinárodné mechanizmy ochrany ľudských práv a ich prínos pre definovanie a reguláciu nenávistných prejavov. Dohody o ľudských právach Organizácie Spojených národov preberiem popri koncepcii Rady Európy a Európskej únie vo vzťahu k právnej regulácii nenávistných prejavov. Počiatočnou premisou tejto časti je nájdenie spoločných prvkov pre právnu reguláciu a odôvodnenie obmedzenia slobody prejavu, ktoré by mohlo byť pre zákonodarcov v postkomunistických demokraciách inšpirujúce. Analýza medzinárodného precedenčného práva znázorní vývoj a rôzne úrovne chápania nenávistných prejavov. Ďalej preskúmam *soft law* (mäkké právo) medzinárodných organizácií, pretože práve ono zohľadňuje najaktuálnejší spoločný postoj k medziam slobody prejavu a regulácie nenávistných prejavov. Náležité poznanie medzinárodných noriem je nevyhnutné na neskoršie porovnanie českého prístupu so slovenským, čo sa týka nenávistných prejavov.

Tretia časť predstaví prepracovanú komparatívnu štúdiu problémov spojených s nenávistnými prejavmi v bývalom Československu. Tá je rozdelená na dve kapitoly. Toto na problémy -orientované porovnanie som vybrala preto, že obidve krajiny zdieľajú spoločnú právnu, sociologickú a politickú históriu, ale ich rozdelenie a právny vývoj už ako nezávislých štátov poskytol rôzne prístupy k riešeniu problému nenávistných prejavov. Hypotéza, ktorú potvrdím v tejto časti, hovorí, že aj napriek tomu, že obe krajiny majú spoločnú právnu históriu, ich reakcie na reguláciu nenávistných prejavov sa zásadne líšia. Prvá časť sa zameria na postkomunistickú ústavnú štruktúru ochrany ľudských práv vo vzťahu k nenávistným prejavom, hlavne právo na slobodu prejavu a právo na ochranu národnostných menšín. Druhá časť skúma trestnoprávne normy upravujúce konanie motivované nenávisťou so zameraním na nenávistné prejavy. Analýza normatívnej štruktúry je doplnená prípadmi, ktoré vyjadrenia nenávisti lepšie uvádzajú do súvislostí. Medzi problémy interpretácie nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike však patrí zriedkavé súdne stíhanie nenávisťou motivovaných trestných činov, chabé

precedenčné právo a nekvalitné rozsudky pri uplatňovaní trestných zákonov. Aj napriek týmto prekážkam táto časť aplikuje teóriu troch pohľadov na nenávistné prejavy v týchto dvoch republikách. Odlišné prístupy k vysporiadaniu sa s reguláciou nenávistných prejavov môžu naznačovať odlišné chápanie hodnôt vlastných demokraciám v obidvoch krajinách.

Závery z tejto knihy nie sú relevantné len pre strednú a východnú Európu, ale aj pre akéhokoľvek aktéra v demokratickej spoločnosti, ktorý by rád lepšie pochopil dôvody kriminalizovania prejavu, dôsledky extrémizmu a prostriedky ochrany ľudskej dôstojnosti, ktoré pri tvorení silnejšej spoločenskej súdržnosti môžu byť jedine prínosom. Regulovanie nenávistných prejavov predstavuje ťažkú úlohu pre akúkoľvek demokraciu v tom, že určuje úroveň tolerancie voči netolerantným. Lepšie pochopenie problémov spojených s reguláciou nenávistných prejavov snáď povedie k lepšie informovaným verejným diskusiám a úplne novým právnym predpisom a spôsobom konania, ako aj k rozsudkom v súlade s ľudskými právami. Komparatívny prístup ponúka pridanú hodnotu k analýze zložitého problému nenávistných prejavov. Porovnanie medzinárodných smerníc definujúcich hranice slobody prejavu s postkomunistickým prístupom zaistí dôsledné dodržiavanie noriem ľudských práv v prechode k demokracii. Členovia väčšiny lepšie pochopia hranice ich práva na slobodu slova a členovia menšiny sa snáď ako súčasť spoločnosti budú cítiť bezpečnejší, rovnocennejší a hodnotnejší.

Prvá časť:
Teoretické základy

Úvod do prvej časti

Regulácia nenávistných prejavov právnymi predpismi v sebe zahŕňa aj reguláciu častokrát si odporujúcich základných práv, konkrétne napríklad práva na slobodu prejavu a práva menšín. Demokracie musia zaistiť, aby všetci mohli tieto práva užívať v rovnakej miere a zároveň, aby bolo možné prejaviť aj nesúhlasné a odporujúce názory. Ako sa čakalo a ako zhrnutie dostupnej literatúry preukáže, neexistuje ustálená a všeobecne uznávaná definícia nenávistných prejavov. Preto ponúkam vlastnú teóriu troch rôznych, ale navzájom sa dopĺňajúcich pohľadov (perspektív) na nenávistné prejavy. Budem tvrdiť, že časom došlo k vývoju chápania nenávistných prejavov. Toto chápanie odzrkadľuje verejné záujmy, ktoré je potrebné v demokratickej spoločnosti chrániť. A tak sú verejné záujmy hodnotami, o ktoré má demokracia úzkostlivo dbať. V širokom zmysle slova medzi ne patria sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť. Tu beriem do úvahy teórie o militantných a vyvíjajúcich sa demokraciách a ich úlohu pri ochrane menšín pred nenávistnými prejavmi.

Špeciálnu pozornosť venujem extrémizmu a jeho vzťahu k nenávistným prejavom, trestným činom z nenávisti a demokracii. Zistím, že v bývalom Československu existoval namiesto právneho rámca nenávistných prejavov všeobecný právny rámec, podľa ktorého sa postihovali *prejavy nenávisti*, vrátane extrémizmu a extrémnych prejavov. Aby však vôbec bolo možné primerane odpovedať na to, ako sa vysporiadať s nenávistnými prejavmi, kľúčovou otázkou stále zostáva to, ako definovať problém nenávistných prejavov. Opíšem politické a etnické prostredie Slovenskej a Českej republiky, aby bolo možné určiť a lepšie pochopiť kontext a problémy pri ochrane zraniteľných skupín. Cieľom tejto teoretickej časti je postavenie uceleného základu pre zvyšnú časť štúdie.

2. Právna regulácia nenávistných prejavov v demokracii

Každá doba má svoj fašizmus. Existuje veľa spôsobov ako sa k nemu dostať, a to nie len pomocou hrôzy policajného zastrašovania, ale aj pomocou popierania a skresľovania informácií, podkopávania systémov spravodlivosti, paralyzovaním vzdelávacieho systému a šírením nostalgie za svetom, kde vládol poriadok.
Primo Levi[4]

1. Úvod

Sloboda prejavu je jedným z pilierov demokracie.[5] Má viaceré funkcie – od umožnenia existencie ideologického pluralizmu, odlišných myšlienok a kritiky predstaviteľov moci cez hľadanie pravdy, sebarealizácie[6] a užívania ďalších práv.[7] Sloboda prejavu je preto pre demokratický režim nevyhnutným prvkom. Aj keď nie jediným a ako ľudské právo nie absolútnym. Právna regulácia nenávistných prejavov

4 Primo Levi, v *Corriere della Sera,* 8. máj 1974; v Primo Levi and Marco Belpoliti, *The Black Hole of Auschwitz* (Cambridge: Polity Press 2005), 34.

5 Okrem iných, pozri Ivan Hare and James Weinstein, *Extreme Speech and Democracy* (Oxford; New York: Oxford University Press 2009). María Paz Ordoñez Ávila, Ramiro Santamaría Ávila, and Gustavo Goméz Germano, *Libertad de Expresión: Debates, Alcances y Nueva Agenda* (Quito, Ecuador: UNESCO 2011). Ján Drgonec, *Sloboda prejavu a sloboda po prejave* (Šamorín: Heuréka 2013).

6 Pozri John Stuart Mill, *On Liberty* (Penguin Adult 2010).

7 Michael O'Flaherty, „Freedom of Expression: Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Human Rights Committee's General Comment No 34," *Human Rights Law Review* 12, číslo 4 (december 2012), 627 – 654.

predstavuje jedno z prípustných obmedzení prejavu, ktoré slúži na to, aby sa zabezpečilo, že so všetkými sa bude zaobchádzať rovnako a že ich práva nebudú porušené.[8] Demokratické spoločnosti, ktoré sa rozhodli pre pluralizmus, sú „povinné zabezpečiť prejav jednotlivca a šíriť egalitárne princípy a nie ničiť bezpečie a dôstojnosť ostatných."[9] Je dôležité porozumieť tomu, ako sú chránené ostatné základné práva, a to vďaka výnimkám zo slobody prejavu, ktoré ozrejmujú hlavné dôvody právnej regulácie nenávistných prejavov. Predpokladá sa, že so správnym chápaním právnych hodnôt, ktoré oprávňujú reguláciu nenávistných prejavov zákonom, je možné tieto jasne a zároveň komplexne definovať, čo sa dá dosiahnuť pomocou nazerania na túto problematiku z rôznych uhlov. Právnické vysvetlenie ospravedlnení nenávistných prejavov poskytne priestor teórii troch rôznych, ale navzájom sa dopĺňajúcich pohľadov na vec. Tá následne prepojí demokraciu s právnou reguláciou nenávistných prejavov ako základom pre právne hodnoty, ktoré sa demokratický režim snaží chrániť.

2. Demokracia a základné práva: sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť

Demokracia sa ako myšlienka a politický systém od svojho vzniku v starovekom Grécku značne rozvinula.[10] Demokracia ako systém hodnôt znamenala v každej dobe niečo iné. Základom pre súčasné chápanie európskej demokracie ako skupiny hodnôt sú Montesquieuove a Rousseauove predstavy politických a sociálnych procesov. Pre Montesquieua demokracia pozostávala hlavne z rozdelenia moci.[11] Bola to prirodzená reakcia na koncentráciu moci v rukách jedného absolútneho vládcu. Túžba po politickom režime založenom na zvrchovanosti ľudu a právnom štáte sa

8 Laura K. Egendorf, *Should There Be Limits to Free Speech?* (Greenhaven 2003).

9 Alexander Tsesis, „Dignity and Speech: The Regulation of Hate Speech in a Democracy Articles & Essays," *Wake Forest Law Review* 44 (2009), 497 – 534.

10 Pre hĺbkovú analýzu vývoja politických myšlienok pozri ed. Leo Strauss a Joseph Cropsey, *History of Political Philosophy*, 3. vydanie (Chicago: University of Chicago Press 1987).

11 Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller, a Harold Samuel Stone, *Montesquieu: The Spirit of the Laws* (Cambridge; New York: Cambridge University Press 1989). Napriek tomu, že Montesquieu je známy hlavne tým, že bol zástancom myšlienky vládnuť „pevne stanovenými a platnými zákonmi" (pozri II. časť, 1. kapitola), vysvetľuje ústrednú úlohu rovnosti v demokracii „aj keď skutočná rovnosť je samotnou dušou demokracie, je tak ohromne ťažké ju uplatniť, že extrémna presnosť by v tomto ohľade nebola vždy výhodná" (V. časť, 5. kapitola).

neskôr premietla do deklarácií[12] a nakoniec do písaných ústav.[13] Právny štát, čiže ústredný prvok demokracie, bol vnímaný ako základný limit absolútnej moci a nevyhnutný pre zabezpečenie ochrany rovnosti, slobôd a práv jednotlivcov. Pre Rousseaua je osobné užívanie jednotlivých práv spojené so spoločenstvom ľudí, zloženým z rovnocenných občanov, ktorí sú od seba závislí.[14] A preto právni znalci a politickí filozofi určili a neskôr rozvinuli myšlienku závislosti medzi patričným fungovaním demokracie a plným využívaním ľudských práv všetkými rovnako.[15]

Demokracia je zložitý fenomén. Lincoln ju opísal ako synonymum „vlády ľudu, ľuďmi a pre ľudí" za predpokladu, že ústrednými prvkami demokracie sú samospráva a účasť občanov, čím sa teda realizuje ich skutočné využívanie politických a občianskych práv.[16] Osiatyński v súlade s Montesquieuovými názormi tvrdil, že „historické skúsenosti a preskúmanie porušení v dnešnom svete naznačili, že ľudské práva boli lepšie chránené v politických systémoch založených na delení moci so systémom kontrol a protiváh, ktoré bránili nadmernému sústreďovaniu politickej moci".[17] V tomto zmysle Sajó uviedol, že ochrana ľudských práv by mala byť zakotvená v ústave, pretože tak sa zabezpečí obmedzenie moci voči legislatíve.[18] Týmto dokumentom, ktorý je ťažšie zmeniť[19] ako zákony schvaľované večne sa meniacimi zákonodarnými väčšinami, sú chránené aj práva menšín. No začať myslieť na ukotvenie práv menšín v ústave, to nemalo v postkomunistických krajinách úplne samozrejmý priebeh.[20]

---

12 Pozri Vyhlásenie nezávislosti Spojených štátov (1776); Deklarácia práv človeka a občana (1789); Deklarácia práv ženy a občianky (1791), v originálnoch The United States Declaration of Independence (1776); Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (1789); Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne (1791).

13 Pozri The United States Declaration of Independence, Vyhlásenie nezávislosti Spojených štátov (1789); Francúzska ústava z roku 1791.

14 Jean-Jacques Rousseau et al., *The Social Contract*, The Barnes & Noble Library of Essential Reading (New York: Barnes & Noble Books 2005), I. časť, 12. kapitola.

15 Pozri Všeobecná deklarácia ľudských práv, Universal Declaration of Human Rights (UDHR) čl. 21; historický prehľad pozri v John Rawls, *Lectures on the History of Political Philosophy*, ed. Samuel Freeman (Cambridge, Mass.; London: Belknap Press 2008).

16 Abraham Lincoln, Draft of the Gettysburg Address (Výťah z gettysburgského prejavu): Nicolayova kópia. Dostupné v Knižnici Kongresu z Abraham Lincoln Papers (Washington, D.C.: Projekt americkej pamäti 2000 – 2002).

17 Wiktor Osiatyński, *Human Rights and Their Limits* (Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press 2009), 70.

18 O konštitucionalizme pozri Michel Rosenfeld a András Sajó, eds., *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, (Oxford, U.K: Oxford University Press 2012).

19 Andreas Auer, Giorgio Malinverni, a Michel Hottelier, *Droit constitutionnel suisse 1, 1,* (Berne: Stämpfli 2013), 474 –475.

20 Bernd Rechel, ed., *Minority Rights in Central and Eastern Europe*, dotlač (London; New York: Routledge 2008).

Dlhotrvajúce dopady na právne a politické vzťahy väčšiny s menšinami boli v nových demokraciách dedičstvom komunistického vládnutia, ktoré nastolilo slepú rovnosť pre všetkých obyvateľov.[21] Bugarič správne tvrdil, že región strednej a východnej Európy mal „biednu, alebo niekedy žiadnu tradíciu ochrany ľudských práv, hlavne práv menšín [...] takmer celý región mal silnú minulosť etnického nacionalizmu, ktorého cieľom bolo potlačiť, nie uspokojiť národnostné menšiny, ako napríklad Rómov, Židov alebo sexuálne minority".[22] To je dôvodom, prečo jedným z hlavných problémov postkomunistických demokracií je jasné zriadenie ústavných mechanizmov a inštitucionálnej ochrany nielen ľudských práv menšín.

Demokracia a ľudské práva sú podľa všetkého pojmy, ktoré sa navzájom umocňujú. No Glendonová si všimla paradox moderného konštitucionalizmu.[23] Táto profesorka z Harvardu spozorovala, že „čím viac je toho v ústave, tým menej priestoru zostáva pre demokraciu a na kompromisy v spoločnosti".[24] Tento kritický prístup je možné použiť pri zostavovaní novej ústavy, ktorá značí koniec jedného demokratického režimu a pokračovanie ďalšieho, pričom ponúka dosť flexibility na to, aby odzrkadlil meniace sa hodnoty v rámci spoločnosti. V kontexte systémov meniacich sa z autoritárskych na demokratické by však mal proces stanovovania si cieľov, hodnôt a záujmov prebiehať vyvážene. V demokracii je ako legitímny zdroj moci potrebná väčšina. A zároveň jej moc musí byť obmedzená, aby sa ochránili práva menšín. Problém ukotvenia nielen práv, ale aj záujmov rôznych skupín v ústave je nezvyčajne náročný počas tvorby ústav v krajinách nachádzajúcich sa v procese transformácie/v prechode k demokracii.[25] Zvolený prístup a proces tejto ochrany rozoberiem v nasledujúcich kapitolách – od autoritárskeho Československa až po demokratickú Českú republiku a Slovenskú republiku.

---

21 Karl Cordell, ed., *Institutional Legacies of Communism: Change and Continuities in Minority Protection* (London; New York: Routledge 2013).

22 Bojan Bugarič, „A Crisis of Constitutional Democracy in Post-Communist Europe: 'Lands in-Between' Democracy and Authoritarianism," *International Journal of Constitutional Law* 13, č. 1 (január 2015), 219 – 245.

23 Mary Ann Glendon, *Rights Talk: The Impoverishment of Political Discourse* (New York, NY: Free Press 1993), 5 – 6.

24 Ibid., 7.

25 Osiatyński, *Human Rights and Their Limits*, 154.

2.1. O slobode a rovnosti v ústavnej demokracii

Základy pre klasický demokratický režim sa nachádzajú v liberalizme, nie v konzervativizme. Liberalizmus ako filozofia a politická ideológia prisúdila väčšiu váhu princípom slobody a formálnej rovnosti.[26] Západné demokracie svoje právne a politické počiny dodnes opierajú o liberálnu filozofiu. Donnelly chápe liberálnu demokraciu ako „veľmi špecifický druh vlády, v ktorom morálne a politicky vopred dané práva občanov a požiadavka na právny štát obmedzujú rozsah demokratického rozhodovania".[27] Boj o liberálnu demokraciu je bojom o ľudské práva.[28] Štáty na základe medzinárodných dohôd o ľudských právach prevzali na seba záväzky, ktoré si vyžadujú pozitívne aj negatívne opatrenia.[29] To má zaistiť rovnaké užívanie ľudských práv všetkými. Takže rovnosť je v demokracii tak filozofická, ako aj právna hodnota.

Baerová vidí v týchto hodnotách prirodzený vzťah: rovnosť je o tom, *kto* užíva slobodu, zatiaľ čo sloboda je o tom, *čo* užívate vy.[30] Rovnosť je zložitý problém. Zabezpečiť v demokracii rovnosť znamená pokryť oba aspekty: formálny aj obsahový. Záruka rovnosti pred zákonom je tým formálnym elementom, ktorý záleží od formulácie a/alebo aplikácie zákona. Obsahová rovnosť vyžaduje od štátov pozitívne opatrenie. Žiada od vlády aktívne ovplyvnenie sociálnych vzťahov tak, aby ukončila *de facto* nerovnosť.[31] Nerovnosť môže byť zakorenená v komplexných historických a sociálnych udalostiach. Zraniteľné a znevýhodnené skupiny budú hľadať demokratickú ochranu pred diskrimináciou. Reakcia zo strany štátu však nie je samozrejmá. Zabezpečiť právo na rovnosť neznamená nastoliť spravodlivosť: „neznamená to, že ľudia sú si rovní, ale skôr požiadavky na to, že by tak mali byť chápaní, keď vezmeme do úvahy, čo si rovnosť v konkrétnom historickom okamihu vyžaduje."[32]

---

26 Gerald Gaus, Shane D. Courtland a David Schmidtz, „Liberalism," v *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, jar 2015, http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/liberalism/.

27 Jack Donnel, „Human Rights, Democracy, and Development," *Human Rights Quarterly* 21, č. 3 (1999), 608 – 632.

28 Ibid., 610.

29 Philip Alston and Ryan Goodman, *International Human Rights* (OUP Oxford 2012).

30 Susanne Baer, „Dignity, Liberty, Equality: A Fundamental Rights Triangle of Constitutionalism," *University of Toronto Law Journal* 59 (2009), 417 – 468.

31 Sarah Williams Holtman, „Kantian Justice and Poverty Relief," *Kant Studien* 95, č. 1 (25. január 2004), 105.

32 Baer, „Dignity, Liberty, Equality", 453.

Počas obdobia socializmu bola v Československu rovnosť vnímaná ako ústredná právna a politická téma. Nebola vynútiteľným právom, ale skôr princípom aplikovaným pokiaľ šlo o prístup k iným sociálnym a ekonomickým právam, ako napríklad všeobecné právo na vzdelanie, zdravie alebo dokonca mzdu; formálna rovnosť bola posilnená v súlade s obsahovou rovnosťou. Tu je potrebné poznamenať, že autoritársky režim v Československu uplatňoval *selektívnu* rovnosť, ktorá prevažovala a spájala sa so slobodou alebo jej nedostatkom: neexistovala diskriminácia na základe etnického pôvodu alebo príslušnosti k jazykovej menšine, či diskriminácia medzi dvoma pohlaviami, ale bolo ju vidieť na základe nesúhlasnej politickej ideológie.[33] Po páde komunizmu sa diskriminácia a nenávisťou motivované násilie stali viditeľnými znakmi neznášanlivosti voči etnickým a národnostným alebo iným menšinám. Novozaložené ústavné demokracie mali neľahkú úlohu zabezpečiť rovnosť pomocou právneho rámca, bojovať pomocou verejných politík proti diskriminácii a šíriť toleranciu.

Štátny zásah do zaručenia rovnosti nebol v ústavných demokraciách vždy vítaný. Napríklad Dworkin kritizuje myšlienku štátneho nastolenia rovnosti, keď hovorí: „občania spoločnosti sa líšia svojimi predstavami, vláda ich nepovažuje za rovnocenných, ak uprednostňuje jednu predstavu pred druhou, či už preto, že oficiálne akceptovaný názor je, že jeden je vo svojej podstate nadradený druhému, alebo preto, že tomu verí početnejšia, či silnejšia skupina."[34] Nechať ľudí, aby sa rozhodli, čo chcú, znamená vlastne rešpektovať ich dôstojnosť a poskytnúť im rovnakú morálnu suverenitu.[35] Preto argumentoval, že akákoľvek politika podporujúca rovnosť a elimináciu diskriminácie vlastne narúša rovnosť a ľudskú dôstojnosť, ktoré sú kľúčovými ľudskými hodnotami. V kontexte regulácie nenávistných prejavov aj Heinze odporuje akýmkoľvek zákonom o nenávistných prejavoch, pretože podľa neho tieto v podstate porušujú rovnosť demokratického občianstva.[36] Pri tejto teórii vidím dva hlavné problémy. Po prvé, vkladá rovnosť ako spravodlivosť a teda sa zaoberá nastolením homogénnych spoločností. Po druhé, títo autori

33 Michael H. Bernhard a Jan Kubik, eds., *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration* (Oxford; New York: Oxford University Press 2014).

34 Ronald Dworkin, „Liberalism," v *Public and Private Morality*, ed. Stuart Hampshire (Cambridge: Cambridge University Press 1978), 113 – 143.

35 Wojciech Sadurski, *Moral Pluralism and Legal Neutrality* (Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers 1990), 93.

36 Eric Heinze, *Hate Speech and Democratic Citizenship*, (Oxford, United Kingdom: Oxford University Press 2016).

veria, že všetci občania sú rovnako silní, aby sa mohli dožadovať svojich práv, a tak neveria v zásah štátu do obmedzovania slobody slova, ani v boj štátu voči diskriminácii.

Podľa môjho názoru toto zmýšľanie zanedbáva fakt, že historicky utláčané menšiny alebo členovia zraniteľných skupín nemajú rovnosť príležitostí, aby mohli bojovať za svoje práva a v takom prípade ich rovnosť musí byť zaistená zákonmi a chránená demokratickými inštitúciami. Takto chápem rovnosť ako myšlienku súvisiacu so slobodou. Podobne ako Baerová, ktorá si všimla, že rôzne rozmery rovnosti dosiahli v rôznych časoch rôzne stupne sympatie – právna, sociálna a politická rovnosť – tak aj rôzne poňatia slobody či dôstojnosti buď boli alebo neboli v kurze. Z tohto dôvodu rovnosť nie je dôležitejšia ako sloboda a sloboda nie je dôležitejšia ako rovnosť. Obe spolu s dôstojnosťou tvoria základný trojuholník konštitucionalizmu.[37]

V tomto zmysle český právnický teoretik Bartoň potvrdil, že v jadre ochrany ľudských práv je maximalizácia takých hodnôt ako napríklad sloboda, rovnosť a dôstojnosť jednotlivcov: tieto hodnoty sú *spojené nádoby*, pri ktorých musí vždy zvíťaziť optimalizované riešenie, a nie to absolútne.[38] Svoje tvrdenie podporil citovaním článku 1 Listiny základných práv a slobôd[39] prijatou v roku 1991 Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou. Táto listina naďalej tvorí základ ústavného poriadku v oboch nezávislých republikách. No menej ju využíva slovenská justícia.[40] Článok 1 tejto listiny sa očividne silne inšpiroval článkom 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorá šíri myšlienku slobody, rovnosti a dôstojnosti v právach a slobodách.

2.2. O ľudskej dôstojnosti v ústavnej demokracii

Podľa Oxford English Dictionary je jednou definíciou dôstojnosti „stav alebo vlastnosť toho, kto je hodný úcty alebo rešpektu." Aj chápanie

37 Baer, „Dignity, Liberty, Equality", 446 – 447.

38 Michal Bartoň, „Obsahově neutrální versus obsahově zaměřená regulace svobody projevu a její víceúrovňová ústavní ochrana", *Právník* č. 5 (2010), 441 – 472.

39 Listina základných práv a slobôd, čl. 1: „Všetci ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach."

40 Ladislav Orosz, „Listina základných práv a slobôd ako súčasť systému Slovenskej Republiky" in *Listina a současnost. Sborník příspěvků sekce ústavního práva přednesených na mezinárodní konferenci Olomoucké právnické dny 2010*, ed. Jiří Jirásek (Olomouc: Iuridicum Olomoucense: Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci 2010), 151 – 166.

dôstojnosti sa v čase vyvíjalo. Napríklad v starovekom Rímskom impériu dôstojnosť znamenala hierarchické odlíšenie niekoľkých významných jednotlivcov,[41] vlastnosť, ktorá si vyžadovala úctu od obyčajného bežného človeka;[42] a pre Aristotela bola dôstojnosť spojená s cnosťou – získaným návykom, pomocou ktorého človek dosiahne svoju výnimočnosť.[43] Dôstojnosť sa v minulosti vzťahovala na česť, zásluhy a na politický alebo spoločenský status. No od osvietenstva sa súčasné chápanie dôstojnosti vždy spájalo so slovom *ľudská,* tento výraz zriedkavo stál bez tohto atribútu. Ľudskú dôstojnosť vysvetlil prominentný nemecký morálny filozof Immanuel Kant. Ten chápal *dôstojnosť* ako „absolútnu vnútornú hodnotu"[44] a človek – *ľudská* bytosť – bol stvorením hodným tejto ceny. Pre neho bola myšlienka ľudskej dôstojnosti spojená s myšlienkou autonómie. Sensen zhrnul Kantove myšlienky ako „rešpekt pre ľudské bytosti nevychádzajúci z ľudskej dôstojnosti – to by porušilo princíp autonómie – ale [ako] bezpodmienečný príkaz rozumu.[45] Rešpekt autonómie a samovlády ľudských bytostí je pre demokraciu ústrednou témou. Kantovská myšlienka racionálnej autonómie nemôže byť chápaná ako radikálna nezávislosť, ale ako úplne základná predstava úctivej interakcie s inými ľuďmi, a tým naznačuje základný koncept racionálnej rovnosti pred zákonom.[46]

Ľudská dôstojnosť ako pojem bola a stále je kontroverznou a veľmi diskutovanou témou.[47] Aj keď rôzne interpretácie a matrice termínu boli pokrokové, vrátane osobnej zodpovednosti[48], bola to kantovská

41 Osiatyński, *Human Rights and Their Limits*, 122.

42 Christian Neuhäuser a Ralf Stoecker, „Human Dignity as Universal Nobility," v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2014), 306.

43 Josiah Ober, „Meritocratic and Civic Dignity in Greco-Roman Antiquity," v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 53 – 63.

44 Immanuel Kant, *The Metaphysics of Morals,* trans. Mary Gregor (Cambridge: Cambridge University Press 1991), 230. Kant rozlišuje medzi dôstojnosťou a cenou, prvá z nich je hodnotou ľudskej alebo morálnej prirodzenosti a druhá materiálneho sveta a zvieracej prirodzenosti človeka.

45 Oliver Sensen, *Kant on Human Dignity*, Kantstudien. Ergänzungshefte 166 (Berlin; Boston: De Gruyter 2011).

46 Baer, „Dignity, Liberty, Equality."

47 Bas de Gaay Fortman, „Equal Dignity in International Human Rights," v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 355 – 361.

48 'Ľudská dôstojnosť zahŕňa uznanie výraznej osobnej identity, ktorá je odrazom individuálnej autonómie a zodpovednosti'. Oscar Schachter, „Human dignity as a normative concept," *American Journal of International Law* 77, č. 4 (október 1983), 848 – 854.

interpretácia ľudskej dôstojnosti, ktorá poslúžila ako základ pre hnutie za ľudské práva 20. storočia. S preambulou Všeobecnej deklarácie ľudských práv[49] ako základným kameňom medzinárodného právneho rámca ľudských práv hovoriacou o ľudskej dôstojnosti ako o hodnote ľudských bytostí, ktorá je vnútorne daná a ktorá by mala byť chránená. V tomto kontexte Carozza poznamenal, že „ľudská dôstojnosť ako sa používa v medzinárodnom práve ľudských práv je v prvom rade ontologické tvrdenie o stave ľudských osobností: tvrdenie, že ľudská bytosť má rovnakú a vnútornú morálnu hodnotu alebo cenu, (...) a ako metaprávnický princíp potvrdzujúci, že všetky ľudské bytosti si zaslúžia, aby ostatní rešpektovali tento štatút rovnakej ceny".[50] V terminológii teórie spoločenskej zmluvy by ľudská dôstojnosť bola jej formou (t. j. formou spoločenskej zmluvy), neopodstatňovala by ju z hľadiska vlastného záujmu, ale by ju chápala ako založenú na záväzkoch vážiť si každého jednotlivca.[51] V tejto súvislosti vysvetlil ľudskú dôstojnosť Waldron a dôstojnosť stotožnil so spoločenským postavením a s podstatou bežnej povesti.[52] Spolu s Arendtovou, a jej vzťahovými tvrdeniami o ľudskej dôstojnosti a seberovných politických bytostiach[53] zdôraznili prepojenie medzi rovnosťou a dôstojnosťou. Navyše, záruka ľudskej dôstojnosti by mala byť považovaná nielen za spoločenskú, ale aj právnu hodnotu.

Ľudská dôstojnosť ako verejná hodnota by mala byť vnímaná ako statok prospievajúci verejnému blahu, ktorý by mal byť odobrený a uznaný všetkými členmi v spoločnosti; statok, ktorý nie je ničím zaťažený; nie je exkluzívny (vzácny) – je dostupný pre každého; nie je deliteľný (rivalitný) a nie je vylúčiteľný. Hottelier tvrdil, že ľudská dôstojnosť je priamo v srdci osobnej slobody a ako nezávislé právo by mala byť dodržiavaná

49 „Vo vedomí, že uznanie prirodzenej *dôstojnosti* a rovných a neodcudziteľných práv členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete; že národy Organizácie Spojených národov zdôraznili v Charte znovu svoju vieru v základné ľudské práva, v *dôstojnosť* a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien, že sa rozhodli podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode." Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv, dôraz kurzívou pridala autorka.

50 Paolo G. Carozza, „Human Dignity," v *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, ed. Dinah Shelton, 1. vydanie (Oxford, United Kingdom; New York, NY: Oxford University Press 2013), 346 – 359.

51 Marcus Duwell, „Human Dignity: Concepts, Discussions, Philosophical Perspectives," v ed. Marcus Duwell et al., *The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 23 – 49.

52 Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2012), 5.

53 John Douglas Macready, „Hannah Arendt and the Political Meaning of Human Dignity," *Journal of Social Philosophy* 47, č. 4 (December 1, 2016), 399 – 419.

a chránená.[54] Ľudská dôstojnosť ako právna hodnota by mala byť braná ako verejný statok, ktorý je chránený zákonom, v ideálnom prípade ústavou, a na jeho dodržiavanie by mali dozerať demokratické inštitúcie pomocou vládnej politiky. Pokiaľ ide o demokraciu, Waldron prehlásil, že by nemala byť cieľom, ale prostriedkom na dosiahnutie dôstojného života.[55]

V súlade s Wadronovým prístupom k právnej regulácii nenávistných prejavov Milo poznamenal, že autori a aj obete týchto prejavov majú právo na ľudskú dôstojnosť. Pre tých prvých hrá dôstojnosť dôležitú úlohu v sebarealizácii počas uplatňovania práva na slobodu slova. Pre tých druhých dôstojnosť predstavuje ich vnútornú hodnotu, ktorá je prejavmi nenávisti alebo ohováraním napadnutá. Aby som nadviazala na Milov argument o dôstojnosti a slobode prejavu, dá sa povedať, že akékoľvek obmedzenie názoru rečníka je útokom na jeho/jej dôstojnosť.[56] Táto skutočnosť mení právnický prístup k súperiacim právam a predpokladá, že ľudská dôstojnosť rečníka môže naraziť na ľudskú dôstojnosť obete. Tento konflikt dvoch ľudských dôstojností je pre mňa menej presvedčivý z dvoch dôvodov: po prvé, autor nestráca ľudskú dôstojnosť obmedzením jeho/jej prejavu *per se* – ľudská dôstojnosť chráni širšiu škálu individuálneho ľudského správania a nie len vyjadrenia; po druhé, rečník si môže vybrať z pestrého rozsahu možností, pokiaľ ide o spôsob ako odkomunikuje svoje názory tak, aby sa sebarealizoval/a a aby pritom nenapadol/nenapadla práva a slobody iných. Preto v súvislosti s právnymi úpravami nenávistných prejavov nepodporujem argumenty, ktoré dávajú prednosť vyvažovaniu ľudskej dôstojnosti medzi rečníkom a obeťou.

Otvorené uznanie ľudskej dôstojnosti ako hodnoty hodnej ochrany zákonom a justíciou je v západných demokraciách proces, ktorý nekončí. Počas komunizmu bola dôstojnosť spätá s ekonomickými podmienkami, ako napr. zamedzenie chudoby. V československej socialistickej ústave z roku 1948[57] sa záruka ľudskej dôstojnosti vôbec nespomína a po prvý raz sa objaví až v Trestnom zákone z roku 1961[58] v nadpise časti „Trestné

54 Michel Hottelier, „La Garantie de La Dignité Humaine : Un Droit Fondamental À Part Entière," *Revue Belge de Droit Constitutionnel*, č. 3–4 (2014), 365 – 376.

55 Waldron, *The Harm in Hate Speech*, 15.

56 Dario Milo, *Defamation and Freedom of Speech* (Oxford; New York: Oxford University Press 2008), 78 – 80.

57 Josef Kalvoda, „Czechoslovakia's Socialist Constitution," *American Slavic and East European Review* 20, č. 2 (apríl 1961), 220 – 236, alebo pozri http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

58 Trestný zákonník Československej socialistickej republiky, zákon č. 140/1961 Zb. (1961).

činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti". V tej časti sa však spomínajú len trestné činy proti osobnej slobode. Je možné tvrdiť, že počas autoritárskeho režimu v Československu výraz „ľudská dôstojnosť" v politickom, či justičnom hľadáčiku chýbal. Ľudská dôstojnosť historicky nebola kľúčovými aktérmi braná do úvahy. To viedlo k tomu, že tí nenávistné prejavy nechápali a dodnes nechápu ako odmietanie ľudskej dôstojnosti.

Na záver tejto počiatočnej výskumnej práce dôležitých hodnôt, na ktorých stojí a padá ústavná demokracia, môžem použiť citát od Baerovej: „Dôstojnosť, sloboda a rovnosť sú základnými stavebnými kameňmi konštitucionalizmu. Keď myslíme na základné práva, mali by sme o všetkých troch uvažovať v ich vzájomných vzťahoch. Vďaka rovnosti a slobode dôstojnosť nemá postavenie ako *dignitas* alebo moralistická vízia dôstojného správania. Vďaka dôstojnosti rovnosť neznamená symetriu, ale právo byť iný, bez podriadenia sa; a vďaka slobode je rovnosť požiadavka využiť svoje slobody a netrpieť za to. Tak rovnosť, sloboda a dôstojnosť tvoria základný trojuholník konštitucionalizmu."[59] Pri analýze prácnej regulácie nenávistných prejavov v mladých demokraciách je dôležité pamätať si tieto tri piliere demokracie. Konanie štátu pri prijímaní zákonov a politík môže, ale aj nemusí preukázať podporu a ochranu hodnôt ako sú napr. pluralizmus, tolerancia a boj voči diskriminácii. Táto stratégia voči ochrane jednotlivca a spoločných verejných hodnôt vo forme zákonov a politiky zdôrazní liberálny, alebo militantný charakter demokracie.

3. Militantná verzus liberálna demokracia

Teoretická analýza hodnôt neodmysliteľných pre demokraciu zachytáva zložitosť konania štátu na zabezpečenie slobodného, rovnocenného a dôstojného života pre svojich občanov. Premisou je to, že tieto tri hodnoty (sloboda, rovnosť a dôstojnosť) majú korene v liberálnej demokracii. Liberálna západná demokracia bola dlhý čas chápaná ako neutrálny a tolerantný systém zameraný hlavne na slobody jednotlivcov. Napríklad McKinnonová podporila toto tvrdenie, keď povedala, že tolerancia je kľúčový princíp liberálnej teórie: tolerancia je nenahraditeľná v systéme, ktorý sa snaží, napriek ich protichodným názorom, umožniť rôznym skupinám, myšlienkam a postupom koexistovať.[60]

59 Baer, „Dignity, Liberty, Equality."
60 Catriona McKinnon, *Toleration: A Critical Introduction* (London: Routledge 2006).